

БОЖЫМ ШЛЯХАМ

1971

Травень-
Чэрвень

Год XIX
№ 3 (126)

ЗЪМЕСТ:

БЕЛАРУСКАЯ БІБЛІЯТЭКА І МУЗЭЙ ІМЯ
ФРАНЦІШКА СКАРЫНЫ — АДЧЫНЕНЫЯ •
НОВЫ ЗАКОН СПАДАРА А СПАСА І. ХРЫ-
СТА (ПЕРАКЛАД) • КІЕЎСКІ МАЛІТАЎНІК
ПАЧ. XVIII СТАГ. • ЗАПІСЫ, КНІГА 5, 1970 Г.,
АБ ФР. СКАРЫНЕ • НА СЬВЯТОЙ ЗЯМЛІ •
З ЦАРКОЎНАГА ЖЫЦЬЦЯ • З ВЕСТАК І З
ЛІСТОЎ • З ПРАЧЫТАНЫХ КНІЖАК • «ЯК
ЗАХВАРЭЦЬ?»

ПАДПІСКА «БОЖЫМ ШЛЯХАМ» НА 1970 г.:

У Задзіночаных Штатах Амерыкі — 3 даляры.
У Вялікабрытаніі — 18 шылінгаў.
У іншых краінах у суме раўнаважнай 18 англ. шыл.

ЧАСАПІС МОЖНА ЗАКАЗЫВАЦЬ:

У Задзіночаных Штатах:

Mr. Antony Bielenis, 3006 Logan Blvd, Chicago, Ill. 60647, USA.

Mr. B. Danilovich 303 Hovard Str., New Brunswick, New Jersey, USA.

Mr. G. Gosciejew, 3416, W. 49-th Str. Cleveland 2, Ohio, USA.

Mr. Ch. Najdziuk, 833 N. Coronado Str. Los Angeles, Calif, USA.

Mrs. J. Kachanovska, 8 St. Mark's Pl. New York, N. Y., USA.

У Канадзе:

Mr. Pituška, 116 Grand Ave, Toronto, Ont. 560 Canada.

У Нямеччыне:

Mgr. Ul. Salaviej, 892 Schongau/Lech, Städt. Altersheim, W. Germany.

Матар'ялы прызначаныя да друку ў нашым часапісе слаць на адрас:

Rev. J. Hermanovič, MARIAN HOUSE,
HOLDEN AVENUE, LONDON, N. 12, 8 HY., Gt.Britain.

УВАГА: Адрес просім пісаць з усімі знакамі — N. 12. азначае North, а не нумар.

ON GOD'S HIGHWAY

Year XIX

May—June

№ 3 (126)

1971

MARIAN HOUSE, HOLDEN AVE,
LONDON, N. 12, 8 HY ENGLAND

БОЖЫМ ШЛЯХАМ

ГОД XIX

ТРАВЕНЬ—ЧЭРВЕНЬ

№ 3 (126)

Беларуская Бібліятэка і Музэй імя Францішка Скарны — адчыненныя

«Your Grace, My Lord Bishop, Mr. Deputy Mayor, Ladies and Gentlemen.

I have the very great pleasure in declaring. The Francis Skaryna Byelorussian Library and Museum open».

Урачыстая дэкларацыя праф. Р.
Оты пры адсланеніі мармуроўскай
табліцы дня 15 травеня 1971 года,
гадз. 4,30.

15 травеня 1971, субота. Цёплы, але хмурый дзень. Ля дамоў рэлігійнага цэнтра (Марыян Гоузе) і школы сьв. Кірылы Тураўскага большы рух чым заўсёды. Вочы аднак усіх накіраваны на дом № 37 Гольдэн Рд., з якога над дэзвярамі прыгожа разъвеваючыа ўрачыста паднятая съцягі: Брытыйскі, Ватыканскі і між імі Беларускі, а ля ўваходу бачым дэзве бронзавыя табліцы з надпісам беларускім і ангельскім, што паказваюць новааснаваныя інстытуцыі: БЕЛАРУСКУЮ БІБЛІЯТЭКУ і МУЗЭЙ.

Вось дзеля урачыстага афіцыяльнага адчынення Бібліятэкі і сабраліся тут у большым ліку чым звычайна беларусы дый іхнія прыяцелі — госьці — прадстаўнікі іншых народаў.

Сяньняшняя падзея — дзеля яе сапраўднага зъместу і вонкавай сымболікі — становіцца гістарычным актам у беларускім эміграцыйным жыцці, а такжа і ў лёнданскім Фінчлі.

Затрымаемся крыху шырэй на наступных этапах нова-паўсталай установы:

I Кароткі гістарычны нарыс сучаснай Бібліятэкі і Музэю.

II Іхні зъмест і характеристар.

III Урачыстое адчыненне і адсвячэнне.

IV Водгукі сваіх і чужых.

I

Як толькі заснаваўся ў Лёндане Беларускі Рэлігійны Цэнтр, тады заснавалася пры ім і Бібліятэка, значыць, ад 1947 г. У яе фонд увайшли кніжкі прывезеныя а. Ч. Сіповічам у Рым яшчэ перад апошнім вайной, а з Рыму

перасланыя ў Лёндан, а такжа іншыя выданні, якія з'явіліся ў вольным съвеце.

Паралельна з лёнданскай марыянскай бібліятэкай разъвівалася ў Парыжы пры Беларускай Каталіцкай Місіі бібліятэка, якую камплеметаваў а. Леў Гарошка. Калі ў 1958 г. ён уступіў у закон Айцоў Марыянаў, перавёз свой кніжны фонд у Лёндан. Такім чынам злажылася марыянская беларуская Бібліятэка, якая, улучна з кніжкамі тэалагічнымі, літургічнымі, юрыдычнымі і інш. налічала больш 10.000 тамоў.

Пад кіравецтвам а. Льва Гарошкі бібліятэка ўсьцяг узрастала і было ўжо неабходна прыдбаць для яе асобны дом, тымбольш, што сабралася нямала музэальных і асабліва ценных і памятковых рэчаў, якім трэба было знайсці адпаведнае сталае сковішча.

І вось якраз надарылася надзвычайная аказія, што нашыя суседзі на Гольдэн Рд. № 37 запрапанавалі нам купіць іхны дом!

Пасля неабходных фармальнасцяў 12 лютага 1970 успомнены дом перайшоў на ўласнасць Беларускай Бібліятэкі і Музэю, якія былі названыя імімі Францішка Скарны, славнага нашага суродзіча з Полацка, перакладчыка і друкара Беларускага Бібліі.

Тут падаём грашовы стан Беларускай Бібліятэкі і Музэю на дзень 31 сінэжня 1970 г.

Прыход:

Пазыкі ад розных

прыватных установаў	£ 17.140 — 9 ¹ / ₂
Сабраныя ахвяры	£ 1.825 — 8
	£ 18.965 — 17 ¹ / ₂

Расход:

Купля дому	£ 12.240 — 3 ¹ / ₂
Рамонты дому	£ 1.197 — 49 ¹ / ₂
Цэнтральнае аграваньне .	£ 1.615 — 50
Закупка новых кніжак і мікрафільмаў	£ 1.201 — 72
Полкі	£ 699 — 92 ¹ / ₂
Розныя інвентарныя рэчы .	£ 625 — 56
Новая інсталяцыя электрыкі £	393 — 61
Закупка музейных прадметаў £	154 — 76
Вада, падаткі, асекурацыя .	£ 150 — 79 ¹ / ₂
Газ і тэлефон	£ 55 — 32 ¹ / ₂
Розныя	£ 69 — 17
	£ 18.963 — 39 ¹ / ₂

*

Прыведзеныя тут падрахункі гавораць самі за сябе. І няцяжка заўважыць, што дом куплены за пазычаныя гроши, хаця трэба такжа сцвердзіць, што даволі значная сума — £ 1.828-8 — было сабрана ахвяраў, большай часткай прысланых беларусамі з розных куткоў сьвету.

II

У II-ім томе Бел. Сав. Энцыклапедыі (Мінск 1970, бач. 324) знаходзіцца такое растлумачэнне слова «Бібліятэка»:

«Бібліятэка (грэцк. бібліён — кніга, тэке — сховішча), культурна-асьеветнае установа, якая займаецца зборам кніг і інш. друкаваных і рукапісных твораў, іх спэцыяльной апрацоўкай і хаваньнем, вядзе пропаганду кніг і выдачу іх чытачам. Па сваім прызначэнні Б. бываюць: масавыя, навуковыя і спэцыяльныя: бібліятэкі дзіцячыя».

Бяз сумніву ўсё тут сказанае тасуецца і да нашай бібліятэкі ў Лёндане. Бяручы пад увагу такія абставіны, што мы жывём на чужыне, што беларускіх кніжак або абеларусі ня друкуеца тут шмат і што дагэгуль (за выняткам БССР) ня было за граніцай беларускай бібліятэкі належна зарганізаванай, — трэба ўважаць нашую бібліятэку спэцыяльную; а яе галоўнай мэтай ёсьць служэнне студыючай моладзі і навукоўцам у пазнаваныні Беларусі, а перад усім яе культуры, рэлігіі і гісторыі.

Таму-ж у Беларускай Бібліятэцы імя Францішка Скарыны знайшли адпаведнае месца кніжкі, якія інфармуюць нас абеларусі, а спэцыяльна абел археалёгіі, (сянняшні фонд каля 40 кніжак), абел мастацтве і архітэктуры, (каля 15 кніжак), абел беларускай бібліографіі (сянняня 64 кніжкі), абел гісторыі Царквы (каля 300 кніжак), абел этна-

графіі (60 кніжак), абел гісторыі Беларусі (каля 100 кніжак), абел беларускай мове і г. д.

І ўжо немагчыма пералічыць хаця-бы толькі больш рэдкіх кніжак і больш вартасных, якія знаходзяцца ў нашай скарынаўскай Бібліятэцы. Успомнім толькі для прыкладу важнейшыя:

Кнігі выданыя Францішку Скарыны перафатаграфаваныя з арыгіналу: 15 кніг. Кнігі абел Скарыне: Р. О. Владзімірава, Чатырохсотлецце Беларускага Друку 1525—1925, Флёройскага, Чапко, Алексютовіча, Брагі, 450 год беларускага кнігадрукаванья і інш.

Кнігі сяньня вельмі рэдкія:

Guanini, Sarmatiae Europeae Descriptio, Spirae 1581; Statut Wielkiego Księstwa Litewskiego, Vilnia 1619, u drukarni Mamoničai; Kojalowicz, Historiae Lithuaniae, t. I, Hdansk 1650; t. II, Antwerp 1668; Inwentarz Konstytusy Koronnych u W. X. Litewkiego, Leipzig 1733. I іншыя.

Кнігі беларускіх этнографаў і гісторыкаў: Раманава, Шэйна, Батюшкава, Гурыновіча, Данілевіча, Сахарава, Доўнар-Запольскага, Карскага, Ластоўскага, Гарэцкага, Цывікевіча і інш.

У аддзеле часапісаў і газэтаў маеца аблізу ўсе, хаця некаторыя не ў камплеце, выданыя ратацыйныя і друкаваныя у розных нямецкіх пераходных месцах прафыўванья большай колькасцю беларусаў.

З перадваенных віленскіх выданыяў у нас ёсьць: Беларуская Крыніца, Калосьсе, Шлях Моладзі, Хрысьціянская Думка, Да Злучэння, Летапіс і іншыя.

*

БЕЛАРУСКІ МУЗЭЙ — невялікі, але ўжо можа рэпрэзантаваць нас перад чужынцамі. Тут маеца два аўтэнтычныя слуцкія паясы, лацінскага абрэду арнат пашыты са слуцкіх і гродзенскіх паясоў, некалькі народных дзяяружак, вышытых кашуль.

Тут знаходзіцца калійная соль прывезеная з Беларусі, два беларускія зубры (разьба з белавескага дрэва), паймо пачэся.

Некалькі даўніх ікон (Багародзіца Смаленская і інш.), крыж — народная разьба, крыж падараваны сп. Д. Аніськам, з якім ён перайшоў лягеры Сібіру і перажыў вайну, скрынічка перададзеная ў музэй а. Я. Германовічам, якая яму служыла ў Сібіру для перахаванья Святых Дароў.

Даволі багаты аддзел старых і новейшых геаграфічных гістарычных картаў. Сярод іх успомнім толькі карту В. Княжства Літоўскага Мэркатара з 1600 году; карту Г. Гонды з 1613 г., якая ёсьць копіяй ведамай карты В. Кн. Літоўскага Радзівіла; карту езуіта

Праф. Р. ОТЫ адсланяе мarmуровую табліцу

Непрэцкага з 1749 г. і карту навейшых часоў Доўнара-Запольскага з 1919 г.

Тут яшчэ трэба ўспомніць аб атласе з 1772 г. Польшчы і В. Кн. Літоўскага, прыгатаваным Рыщці-Зэноні для князя Яблоноўскага. Гэты атлас мае 22 карты і ўсе ў добрым стане. Быў знайдзены і куплены ў Парыжы.

*

Апрача кніжак, часапісаў, газэтаў, мікрапільмаў, архівальных дакументаў і рукапі-

саў, у музее маюцца пліткі з беларускімі песьнямі. Ужо зроблены каталёг у альфабэтычным парадку назваў песьняй. Маеца беларускіх народных і іншага жанру песьняй запісаных на пліткі 258. Апрача таго і літургічныя съпевы дый 33 танцы.

А ёсьць тут і першы выпуск плітак Забейдыш-Суміцкага, наіграных перад апошнай вайной у Польшчы. Также ўсе пліткі беларускага хору ў Лювэне, і нямала песьняй у выкананыні хораў пад кіравецтвам Шырмы, Цітовіча, Селях-Качанскага і інш.

*

Пададзеныя тут весткі аб бібліятэцы і музею дапаўніле брашура Г. дэ Пікарда, якая вышла з друку акурат перад адчыненнем і пасвячэннем і ў часе самай урачыстасці трапіла ў руки шматлікім асобам. Сп. Пікарда мае вялікія заслугі ў пашырэнні веды аб Беларусі і яе культуры наагул: а ў наладжаныні і аздобе нашай бібліятэкі ён прыймаў жывы ўдзел, дзелячыся з кожным сваей ведай, сваім вырабленым эстэтызмам і сваею ахвярнасцю.

III

Было пастаноўлена Управай Белар. Бібліятэкі і Музею запрасіць на адчыненне Пра-

З'вядванье Музэю пасля адчынення

фэсара парадайчай славянскай філяллёгії Університету ў Оксфорд Р. Оты; Апостальскага Дэлегата Архібіскупа Дамініка Энрыці; Бургомістра гэтай часткі Лёндану, дзе находзяцца нашыя дамы. Кажны з гэтых Гасьцей ёсьць прадстаўніком пэўнай дзеянасці, харктэрнай для людзкой гісторыі: Прафэсар старадаўнага славінада Оксфордскага Університету — прадстаўнік навукі; Апостольскі Дэлегат — рэпрэзэнтант Папы і ўсяго, што з Ім вяжана, значыць, рэлігійна-маральных хрысціянскіх прынцыпаў, нарэшце Бургомістр — прадстаўнік съвецкае ўлады. —

Кажны з гэтых прадстаўнікаў выканаў вызначаныя яму загадзя функцыі.

Праф. Р. Оты адсланіў мarmуровую табліцу, да таго часу закрытую бел-чырвонабелым съягам і сказаў вельмі зъмястоўную і прыгожую прамову. Выступіў ён у прафэсарскай тозе і ў акадэміцкім бэрэце.

Апостальскі Дэлегат пасьвяціў будынак Бібліятэкі і Музэю. Перш аднак быў прачытаны па ангельску пралатам Янам Ліям Карсон псалтым 126 і той самы псалтым паўтарыў Біскуп Ч. Сіповіч з кнігі псалтыра, выданай Францішкам Скарынай у Празе ў 1517 г. Вось яго славянскі збеларушчаны тэкст:

Аще не Господь созидеть дом, всуе трудишася зиждуши и.

Аще не Господь сохранит град, всуе бде стрэгый его.

Дармотъ есть нам предсвитаніем воставати: внегда поседите, ядущіе хлеб болезни...

Пасьля Апостальскі Дэлегат прачытаў спэцыяльную малітву багаслаўлення бібліятэкі і пасьвяціў усе залі дому.

Тымчасам народ напоўніў чытальню, каб выслушаць прамовы праф. Р. Оты і Апост. Дэлегата.

Зъмяшчаем выняткі гэтых зъмястоўных і прыгожых моваў. Праф. Р. Оты казаў: — «Уладжаныне і утрыманыне такай бібліятэкі і такога музэю і ў такім месцы зъяўляеца актам веры: бібліятэку трymae невялікая грамада, што знаходзіцца далёка ад сваей раёдзімы, грамада, што знайшлася ў цяжкіх умовах, але поўная самаахвярнасці.

Мы павінны прызнаць, што праца, турботы і ахвярнасць, якіх трэба было для за-кладзінаў гэтай бібліятэкі і гэтакай веры рэдка сяньня можна спаткаць. Калі мы гэта ўсё бачым, павінны прызнаць ім тое, чым яны ёсьць у сутнасці. Гэта ёсьць акт веры, які съведчыць аб асаблівых якасцях і прызначэнні асобнай нацыі — Беларускага народу, але яго мове і культуры, якая базуецца на той-же мове і на традыціях таго-ж народу.

— Адначасна, калі мы глянем з іншага боку, мы павінны прызнаць, што гэтая бібліятэта мае такжа практычнае значэнне, кажу — практычнае, бо маю на ўвазе навукоўцаў і студэнтаў. Яна ёсьць патрэбнай і для ўсіх тых, хто ў сваіх студыях займаецца культурай той краіны, якую ведаем сяньня як Беларусь, а якая ў прошлым была ведамая пад называй Вялікага Княжства Літоўскага.

— I так сяньняшняя падзея ёсьць ня толькі звычайнім актам нацыянальнага самавызначэння, актам веры ў Беларускую нацыю, але адначасова ёсьць падаркам для вучоных гэтай краіны, а таму мае вялікае значэнне для нас, а ня вылучна для самых толькі беларусаў».

Пасьля праф. Оты ў той самай залі чытальні Бібліятэкі прамовіў Архібіскуп Дамінік Энрыці:

Між іншым ён сказаў: — «Я жадаю шчыра падзякаваць за запросіны-пабаславіць Беларускую Бібліятэку і Музэй імя Францішка Скарыны... Гэтая Бібліятэка і Музэй, апрача таго, што прыпамінае і перахоўвае славную гісторыю Беларусі, будзе такжа панукай, каб наследаваць у будучыне вялікія хрысціянскія традыцыі беларускага народа. Гэтая нагода вельмі адпаведная, каб аддаць чэсьць Доктару Францішку Скарыне, якога імам слушна названыя Бібліятэка і Музэй. Імя Др. Скарыны заўсёды астанецца спалучаным з Беларускай Бібліяй, яе тлумачэннем і друкам. Гэты пачын ёсьць дастатковым сам па себе, каб Скарына заўсёды быў праслаўлены і каб з удзячнасцю да яго адносіўся беларускі народ і вучоныя біблісты.

— Больш того, Др. Скарына працаўаў з верай і жаданьнем, каб узбагаціць свой народ скарбамі веды і ўзгадваньня, асабліва праз Святое Пісьмо, якое — як ён сам сказаў — зъяўляеца крыніцай усялякай веды. Выразна выяўлянай мэтай, якую ён жадаў асягнуць праз тлумачэнне і друкаванье съвятых кніг, была: «слава Бога і карысць паспалітага люду». Гэтым самым пакінуў ён нам прыклад гарачай любові Бацькаўшчыны і плоднай самаахвярнасці для добра сваіх суродічаў».

*

Выслушавшы двух першых прамоўцаў, прысутныя пашлі зъведываць Бібліятэку і Музэй. Вучні школы сьв. Кірылы Тураўскага ў нацыянальных вопратках памагалі захаваць належны парадак.

Пасьля ўсе перайшлі ў дом сьв. Пятра Апостала, суседні з Бібліятэкай. Тут пра-

маўлялі: Заступнік бургомістра сп. Фрыдман, сп. Гэрбэрт ад імя Ангельска-Беларускага Таварыства, сп.-ня Raica Жук-Грышкевіч ад ім'я свайго мужа, Старшыні Рады БНР і ад імя беларускіх арганізацый Канады; сп. Янка Міхалюк, старшыня Галоўнае Управы ЗБВБ, а. Язэп Гэрмановіч, найстарэйшы з прысутных беларусаў векам, заслужаны пісьменнік і дзеяч; сп. М. Наумовіч, ад імя беларусаў Францыі. У самым канцы прамаўляў Біскуп Ч. Сіповіч, гаспадар урачыстасці.

Усе прамоўцы выказвалі ў цёплых словах прызнаныне ініцыятарам і арганізаторам Бібліятэкі і Музэю дый жадалі посьпехаў новай установе.

Немагчыма падаць тут усё ў цэласці і таму абмежымся да некаторых толькі характэрных высказаў.

Сп. А. Гэрбэрт між іншым адзначыў, што паўстанье беларускай установы «ёсьць прычынай здаваленія для тых, хто не адзначаеца любоўю да „матушкі Pacei”, як украінцы, паллякі ды іншыя славянскія народы. І сяньня паўсталая новая навуковая інстытуцыя, абсолютна не расейская, а беларуская, прадстаўнік больш даўняй культуры чым тая ў Pacei».

Др. Raica Жук-Грышкевіч, адзіная жанчына, што прамаўляла, ў сваей пламяной, хвалючай усіх мове, між іншым сказала: «Чаму Беларуская Бібліятэка і Музэй ёсьць так важнай для нас інстытуцыяй?

Таму, што яна стварае лепшыя магчымасці захаванья лучнасці з нашай гісторыяй — нашым мінулым. А нашае мінулае — гэта карэніні, якімі мы здабываєм жыццяздзейныя сокі для жыцця і росту нашага народа дый чэрпаем матар'яльнную сілу і веру ў лепшую будучыню. Як для расліны — падрэж яе карэніні й яна засохне, гэтак і для народа — адбяры ад яго ягонае мінулае і ён загіне! Не дарма народагубная палітыка маскоўскага акупантана ў Беларусі хвальшце і хавае ад беларускага народа ягонае слайце мінулае.

Беларускі Музэй і Бібліятэка — гэта помнік нашаму мінуламу, нашым слайўным продкам, гэта скарбніца духовых каштоўнасцяў, здабытых нашым народам пакаленіямі, гэта — школа для сучаснікаў і нашчадкаў. Праз гэту інстытуцыю і мы, беларускія эмігранты, можам перадаць пакаленіям съяды і вынікі і здабыткі нашае працы на карысць Бацькаўшчыны...».

Сп. Я. Міхалюк выказваў неабходнасць адпаведнага месца, практычна ўладжанага і юрыдычна ўґрунтаванага, дзе маглі знайсці бяспечны прыпынак і належную ахову на-

шыя беларускія нацыянальныя цэннасці. Ён такжа заўважыў, што апрача падзелаў этнографічна суцэльных тэрыторыяў, існуюць падзелы чужога культурнага добра. Такія інстытуцыі як нацыянальныя бібліятэкі і музэі бароняць свой уласны культурны зда бытак.

«Дзень урачыстага адчынення Беларускай Бібліятэкі і Музэю імя Францішка Скарэны трэба лічыць днём гістарычным, съяствам канкрэтнага культурнага пачыну!»

Старшыня ЗБВБ, выказваючы ўдзячнасць арганізатарам інстытуцыі, успомніў заслугі няпрысутнага Айца Архімандрита Л. Гарошкі, Айца А. Надсона, Спадароў Г. Пікарда, П. Асіповіча і інш., якія німала папрацавалі для развіцця нова-паўсталай інстытуцыі.

а. Язэп Гэрмановіч, Супэрыёр Дому Айцоў Марыянаў у Лёндане, рэдактар «Божым Шляхам», ён-же беларускі пісьменнік і ўчастнік савецкіх лягераў, у кароткай прамове казаў: за час ягонага некароткага жыцця прыходзілася яму арганізаваць тры бібліятэкі: — у слайнай Другі, у Вільні і ў Харбіне. Усе тры, на вялікі жаль, былі ганебна змарнаваныя ворагамі нашае культуры. Спадзяёмся, што Лёнданская Бібліятэка — пры Божай ласцы і апецы Брытыйскага ўраду — ператрывае нашае выгнаныне з Бацькаўшчыны і ў належным часе пярайдзе на грунт Вольнае-Незалежнае Беларусі!

Перадапошнім прамаўляў сп. М. Наумовіч. Гаварыў па француску ад імя беларускага «Хаўрусу» ў Францыі. Ён вітаў дасягненыні ўсіх суродзічаў у Лёндане, падкрэсліў вагу і значэнне для беларускай эміграцыі і налагу для Беларусі свае Бібліятэкі і свайго Музэю.

Тут няхай нам будзе дазволеным дадаць, што сп. Наумовіч — ведамы беларускі мастак і скульптар, быў адным з першых, што падтрымалі ініцыятыву арганізаваныя Беларускай Бібліятэкі і Музэю і сам ахвяраваў значную матар'яльну дапамогу.

*

Дзеля таго, што загадзя ўсталены парадак прадбачываў заканчэнне афіцыяльнае урачыстасці а гадз. 6-ай, дык трэба было перапрасіць усіх тых, якія ці то ад імя іншых нацыянальнасцяў, ці то ад розных арганізацый яшчэ жадалі прамаўляць.

Зрабіў гэта Біскуп Сіповіч, падзякаваўшы ўсім, хто толькі якімколечы способам прычыніўся да сяньняшній вялікай нацыянальнай беларускай урачыстасці. Ён выказаў асабліве здаваленіе, што нашая моладзь выстрайлася ў сваю нацыянальную вопратку і што яна ахвотна дапамагала ў каталіга-

ваньні і інвентарызацыі бібліятэкі, а сяньня сымпатьгчна ўсім услугоўвае.

У той-же залі, дзе было цяпер сабраньне, быў багата застаўлены стол, а нашыя студэнты і госьці-дзяяўчыты пачалі частаваць прысутных віном і закускамі. Нікому ня было съпешна пакідаць залі: сапраўды, радасны настрой заўладаў пачуцьцямі беларусаў, а такжা і нашых шчырых прыяцеляў! Спонтанічна прышло да беларускіх народных і патрыятычных песьняў. Нашая младзь і старшыя імправізавалі праграму і ўдала яе выконвалі. Айцец і сп-ня Абабурка, якія адзначаюцца нязвычайнім съпевацкім талентам, паланілі сэрцы прысутных.

*

Дагэтуль мы ня ўспомнілі (апрача толькі галоўных асобаў і тых, што прамаўлялі), хто быў прысутны на ўрачыстасці адкрыцця Беларускага Бібліятэкі й Музэю ў Лёндане.

Управа Б.Б.і.М. пастановіла запрасіць пэўную колькасць беларусаў з Вялікабрытаніі і з іншых краінаў. Перадусім былі высланныя запросіны да Галоўнае Управы ЗБВБ і да яе аддзелаў. Такжа да тых, хто быў у нейкай сувязі з нова-паўсталай інстытуцыяй. І так прыбылі на урачыстасць ўсе сябры Галоўнае Управы ЗБВБ, сябры Лёнданскага, Манчэстэрскага і Брадфордскага Аддзелу. Прадстаўнікі апошняга прыехалі на другі дзень, у нядзелью, і прыймалі ўдзел у дакладах. Злажылі такжа ад свайго клубу — «Сакавік» ахвяру на Бібліятэку.

З Канады была др. Раіса Жук-Грышкевіч, з Францыі сп. М. Наумовіч і сп. Дубоўскі, з Нямеччыны сп. Ч. Кукель.

З іншых гасцей, апрача ужо успомненых — праф. Р. Оты, Ап. Дэл. Д. Энрыці, Заступніка бургомістра Фрыдмана і ягонай жонкі, сп. А. Гэберта, натуем наступных:

Я. Д. Аўгустын Горняк, Эгзарх Украінцаў у Вялікабрытаніі, князь Кароль Гогэнцоллерн, Г. Rossi — сябра парламанту, сям'я Пікарда (5 чалавек), сп-ня Т. Вебэр, — старшыня Хрысьціянска-Жыдоўская Арганізацыі; сп. Джэнкінс — сакратар той-жа арг., рабін Баум; а. Міллер са сваей жонкай — галава англіканскай царквы сув. Варнавы на Фінчлей; сп. Банкрофт з Брытыйскага музею; а. Янка Абабурка — галава БПР царквы ў Вялікабрытаніі са сваей сужонкай; сп-ня О. Грабэр, Ф. Віззэль, др. Эрыксон, А. Макміллін — усе за школы Славянскіх і Эуралейскіх Студыяў у Лёндане; І. Дзінглі з жонкай з Універсітэту ў Рэадінг; сп-ня Георгіадіс — выдавец час. «Хрызастом», граф Галька-Ледухоўскі, палк. Замойскі, сп. С. Грохольскі, і ягоная племянніца Солтан, Сп-

ні Магдалена і Вера Річчі; прадстаўнікі арганізацыяў украінскіх, польскіх, славацкіх, ческіх, эстонскіх, летувіскіх, альбанскіх, мадзярскіх, латыскіх...

Прадстаўнікі прэзы мясцовай і ад «The Daily Telegraph».

Усіх прысутных на ўрачыстасці было нямаля, але ніхто іх ня лічыў ...

*

У нядзелю 16. V. 1971 адбылася урачыстая Літургія ў белар. капліцы сув. Апосталаў Пятра і Паўла. Саслужылі з Біскупам Ч. Сіповічам айцы Язэп Гэрмановіч і Аляксандар Надсон. Хор школы Сув. Кірылы Тураўскага пад кіравецтвам сп. Г. Пікарда пры дапамозе гасцей съпявалі прыгожа і магутна.

Адчувалася сапраўдная малітва ўдзячнасці Усёмагутнаму Богу за ўчарайшы дар, які беларусы на чужыне атрымалі.

У казаныні была зьевернута ўвага на Францішка Скарыну, на ягоную творчасць і на іншых беларускіх волатаў духа і нашых знатных дзеячоў, без якіх мы ўсе сяньня былі-б вельмі бедныя.

Пасыя сув. Літургіі ў залі Бібліятэкі былі прачытаныя даклады: а. Надсонам на тему — «Сучасны стан беларускай бібліографіі»; сп. Г. Пікарда: «Беларусіка ў розных бібліятэках Эўропы» і сп-най др. Жук-Грышкевіч: «Аб беларускіх арганізацыях і іхній дзейнасці ў Канадзе».

Сп. Калбаса вітаў нова-паўсталую беларускую інстытуцыю ад імя Аддзелу ЗБВБ і ад імя беларускага клубу «Сакавік» у Брадфорд.

Абед адбыўся ў залі школы сув. Кірылы Тураўскага, а пасыя абеду некаторыя наведвалі Бібліятэку і Музэй і пасыя съпявалі беларускія песьні.

Нядзеля была пасьвячана спатканню вылучна беларусаў.

IV

На рукі Управы Белар. Б. і М. прыслалі прывітаныні і пажаданыні шматлікія беларускія і іншыя Установы, а такжа асобныя людзі і то даслоўна з усіх канцоў сьвету.

Мы тут падаём толькі выняткі з двух лістоў: ад беларускіх працаўнікоў радыё «Свабода» з Нью Ёрку і з ліста сп. Сыцяпана Онысько, украінца, які быў прысутны на саім урачыстасці.

Зъмест гэтых лістоў ёсьць найлепшай нагорадай для ўсіх тых, што не шкадавалі часу, натугаў і матар'яльных сродкаў, каб зарганізаваць на адпаведным узроўні і згодна з сучаснымі вымогамі Беларускія Інстытуцыі на чужыне.

«Калі народ у дыяспоры, калі геаграфічна вадаль разрывае фізычную і духовую блізкасць між суродзічамі, дык культурныя установы замяняюць сабою родную глебу. Няхай-жа плод Вашае дальнабачнасці і цярплівае працы — Бібліятэка і Музей імя Францішка Скарыны, — перамагаючы далеч у даслоўным і пераносным сэнсе, стануцца навыгчэрпна крыніцаю веды пра Беларусь, ядром духовага адзінства для ўсіх шукальнікаў праўды пра беларускі народ!»

Шчасыці, Божа, на Многая Лета!»

Ліст Вельмі Паважанага сп. Сыцяпана Оныські замешчаем у ягонай прыгожай украінскай мове. Прыймаюмо яго, як шчырае выяўленыне прадстаўніка братняга нам народу. Вось яго даслоўны зъмест:

*

Лондон, 17. травня 1971

Високопаважані Панове!

Будучи на відкритті Вашої Білорускай Бібліотекі і Музею дня 15. травня ц. р. не можу відмовіти собі дійсної приемности і не висловіти моіх вражінь і почувань з прыходу тієї знаменітої подіі в жытті Білорускай Громады у В. Британіі і взагалі в жытті Білорускага народу, братнього народу нам украінцям.

Це велике досягнення в жытті Білорускага народу поза межамі Батьківщины, здійснене невтомною працею, відданістю національнай справі, далекозорістю і відчуттам дійсности і потреб його сінів, провідніків Білорускай громады у В. Британіі на чолі з Високопреосвященным Владыкою Сіповічам, Архіепіскопом Білорускай Католицкай Церкви і при допомозі і при широкому свідомому і патріотичному поперты загалу Білорусів, е цінним вкладом в скарбніцю Білорускай культуры.

На відкритті я з увагою слідкував та помічав на обличчях приявных Білорусів невімовне вдоволення, радіст та благородну гор-

дість своім досягненням, а на чужинцах, представниках церковных, урядовых та національных групп у В. Британіі дійсне признання.

Чим для Білорусів е новопостала культурна станиця, про її значіння і ролю, говорили найкраще білорускі представники, Високодостойний Владика Сіповіч, представница Білорусів Канады пані д-р Жук-Гришкевіч, представник Білорусів Франції артист Наумович та вкінці Голова Білорускай Громады у В. Британіі п. Міхалюк.

Білоруска Бібліотека і Музей у В. Британії, це знаменітий історичній, культурній і політичній пам'ятник Білоруському Народові в дыяспорі, це поміст в світ для реальнага і ефективнага ставлення білорускай національнай справи в світі, це важливій чинник для моральнага росту, національной себеў着重істі, себевартости і спроможностей.

Між приявными були найстарший віком учасник відкриття, поэт і національний діяч, мученик за білорускую справу Високодостойний о. Германович та представники наймолодшага покоління — шкільна молода.

Нехай цей успіх, Дорогі Панове, помножуе успіхи дальšíх Вашых зусиль на щастя і славу Білорускага Народу.

Помагай Вам Боже!

Мгр. Степан Онісько

*

Пэўна-ж, каб асягнуць тыя мэты, якія паставіла сабе новая беларуская Установа і падказалі ёй ейныя суродзічы і прыяцелі, нам патрэба вялікай Божай помачы, моцнай веры ў свой народ і шчырага супрацоўніцтва з людзмі добрае волі.

Калісці Цэзар, пераступіўшы Рубікон, сказаў: «Alea iacta est».

Па беларуску гэта можна было-б ператлумачыць:

«Узяўся за гуж — не кажы, што ня дуж!»

Д.

На кніжнай паліцы

Новы Закон Спадара а Спаса нашага Ісуса Хрыста

З мовы грэцкае на беларускую напанава перакладэны ў Ню Ёрку 1970, бачын 260.

Каждную кніжку, што выдаецца ў беларускай мове, мы вітаем, як новы падарунак для стомленай беларускай душы, якая можа знайсці ў ёй пажыву і падтрыманьне.

Асабліва гэта датычыць кніг Святога Пісъма Старога ці Новага Запавету.

На вялікі жаль, мы ня можам цешыцца з нова-выданай кніжкі, названай «Новым Законам Спадара а Спаса Нашага Ісуса Хрыста».

Мы не маём ніякае прадузятасці да яе аўтара, каторы па свайму праз доўгія гады працаваў, каб зрабіць штосьці добрае для Бела-

русі і беларусаў. Аднак мы ня можам прыніць дзіўных штукарстваў аўтара, асабліва, калі на гэтым церпіць беларуская мова, а тым самым і беларуская культура і справа; дый паніжаецца само Эвангелле і Сам «Спадар а Спас Хрыстос»!

Дзякаваць Богу тлумачэнняў Новага Запавету на беларуску мову ў нас дасюль хапала. Яшчэ ня перастарэлі выданыні др. Ільдэфонса Бобіча, Кс. Адама Станкевіча, Антона Луцкевіча, Кс. Вінц. Гадлеўскага, Кс. Празала П. Татарыновіча, Архімандрыта Льва Гарошкі. Некаторыя з іх былі толькі частковыя, (Бобіча, Станкевіча, Гарошкі), але ўсе вельмі салідныя і карысныя.

Маючы ўжо гэтулькі тлумачэнняў, здавалася, што новы перакладчык толькі ўдасканаліць папярэдня або паправіць недахопы. Але сталася зусім інакш: аўтар у сваім дзвічным жаргоне стараецца быццам выясьніць Хрыстовыя праўды, але ён больш іх зацямыне... Дый ніхто з беларусаў ня прызнаецца да гэтай гамонкі, як да сваей роднай, якая ўжываецца ў гэтым «Новым Законе»!

І проста немагчыма выказаць усе недарэчнасці ў перакладзе, бо яны спатыкаюцца на кожнай бачыне дый амаль у кожным сказе. Тут падаём толькі частку «кветачак» з гэтага гароду:

Бачына 5-ая. «ЕВАНГЕЛЯ подле святога Мацьвея»:

«... адчыніўшы скарбы свае, абраклі Яму дары». (Раз. 2, 11).
«... кожнае дзерва ... будзе ссечаса й кінена ў цяплю» (3, 10).
«Ішоў за Ім чысьлены груд» (4, 19).
«Я ўчыню вас лаўбітамі людзёў» ...
«... калі хочаш, зробім тут трыв буданы». ...
«... вось булак съветлы ахінуў іх». ...
«... нікому не кажыце пра гэтую відзень». (17, 4-5-9).

... бо ідзе двух альбо трох зъбершыся ў Імя Мае...» (18, 20).
«... ідзе-лень будзе абяшчана Евангеля....» (26, 13).

*

«ЕВАНГЕЛЯ подле святога Маркі»:

«Цешча Сымонава ляжала ў гаручцы і без адвалокі кажуць Яму празь яе» (1, 30).
«Давід, як меў патрэбу ... сам а бытыя з Ім ... еў букаткі пакладаныя ... і даў бытym ізь Ім». (2, 25-26).
«І, пачуўшы свае Ягоныя пайшлі няць Яго, бо дзейкалі, што Ён вонкага сябе». (3, 21).
«І сказаў ім Icус: прарокі бязь сыці...» (6, 4).
«І ён якга празерыў і пайшоў, за Icусам». (10, 52).
«Яны йшлі й наказалі засталым і гэтыя не нялі веры» (16, 13).

«ЕВАНГЕЛЯ подле сьв. Лукі»:

«... было яму жэрабя кадзіць ... ангіл стоячы паправе аброчніка кадзенъня ... і ляк абняў яго» (1, 9-11-12).

«... дзявушчае імя: Марыя... И Марыя сказала: — Вось, службка Спадарова: хай будзе імне подле слова Твайго». (1, 27-38).

... залякалася дзяцё Icус у Ерузаліме ... (2, 43).

«... будучы, як думалі, сынам Язэпа Гілянка, Матфаёнка... Давідзёнка... Ноянка... Адамёнка, каторы быў Божы». (4, 23, 38).

*

«ЕВАНГЕЛЛЕ подле сьв. Яана»:

«... Вецер вее, ідзе хоча» (3, 8).

«Кажа Icус: — Напоўніце судзіны вадою. — И напоўнілі іх ушчырк. И кажа: — Цяпер засіліце й нясіце да загадніка часыці» (2, 7-8).

Сказаў Icус: «... хто ня ўходзе пераразь дзъверы... тый злодзей а глабанынк!». (10, 1).

*

«ДЗЕІ сьв. Апосталаў»:

«... Пётра, стаўшы пасярод братоў, — груду наймі разам было каля сту дваццаёх... И кінулі на жэрабя на іх, і пала жэрабя на Мацьвея». (1, 15-26).

«І зынецкі стаўся гук ізь неба ... (2, 2).

*

I ўсюды ўжываецца слова «прапорка» замест «прапорок». Замест «Сын чалавечы» перакладаецца «Сын Людзкі», хоць у бел. мове «Сын людзкі» мае асабліве значэнне. I заўсёды піша: «Імне» замест «Мне», «з Імною». А слова «жонка» атрымала значэнне: сужонкі і жанчыны. Дый усюды ставіцца «а» замест «і» «Сыці айца а маці — на манер ческага злучэння.

У некаторых месцах абсалютна няведама, што перакладчык хацеў выразіць: «I Гірад із воямі сваімі ўлегцы замеў яго» (Л. 23, 11). «Пілат, пагукаўшы съвтароў а дзяржаўцаў а люд...» (Лука 23, 13).

«Імкненне стацца арыгінальным даводзіць да съмешнасці: «... бо былі рыбнікі», «на ўсёй Сыры» замест «Сырыі». И яшчэ: «Ішоў за Ім чысьлены груд».

I няма паясьнення слоў такіх як: Гля, што-лень, вулоньне, якга, відалъ, наўза, сіляць, съпятратэлы (ссохшы?), тойма, удругава, уклякшы, зраджацца, «перацярпелі цяжар дна а вад (?)» ...

Магчыма хтосьці, калісці ў гэтым штучным творы знайдзе штосьці цэннае для беларускай мовы, але ці варты было ўкладаць гэтулькі натугі і зьдзеку над мовай, асабліва, што гэта съцісла лучыща з Божым словамі і з Божымі праўдамі?

Эвангелле ў першую чаргу прызначана для людзей простых, не для дактароў філянгёгі. І ўжо наш слаўны Скарына імкнуўся незразумелую славянскую мову перадаць у жывой беларускай, каб яе зразумелі «паспалітая людзі».

Сяньня, калі беларуская літаратура даганяе творчасць выдатных народаў, калі маємо гэтулькі граматыкаў і слоўнікаў, дык

сапраўды недарэчна — тварыць новы беларускі «волянок» ці эсперанто, для якога трэба даваць спэцыяльны слоўнік, каб зразумець сэнс перакладу!... И ці калі хто ад пачатку съвету так дакучліва і вытрывала зьдекаваўся над беларускай мовай і над Святым Пісьмом, як гэта робіць перакладчык «крыўіцкі а вялікалітоўскі» ў сваей працы, што назваў: «Новы Закон Спадара а Спаса Нашага Ісуса Хрыста»?...

Кіеўскі малітаўнік пачатка XVIII стагодзьдзя

Адзін з нашых амэрыканскіх дабрадзеяў зрабіў вартасны падарунак Беларускай Бібліятэцы ў Лёндане: ахвярваў кніжку друкаваную ў Кіаве ў пачатку XVIII стаг. Варта ёй пасъвяціць крыху ўвагі, пакідаючы для больш навуковага разгляду асобам кампэктным і зацікаўленым.

Вонкавы выгляд кніжкі звязрае на сябе ўвагу сваей нязвычайнай формай. Рэзьмер яе 8 мм × 45 мм, а бачын усяго 1224. Таму, узяўшы яе ў рукі і крыху адчыніўшы, атрымаеш уражаныне быццам трymаеш гармонік. На жаль, няма першага загаловачнага ліста і таму, каб усталіць назоў і год выданья, трэба ўважна ня толькі пералістаць, але й парадзіцца ведамых аўтараў, якія займаліся апісаньнем стара-славянскіх друкаў, як Цітаў, Карапаеў, Сопікаў ды інші.

На самым пачатку кніжкі маемо «предсловіе», якое ёсьць словам або казаньнем съятога мучаніка Кіпрыяна і пачынаеца: «Благая есть молитва с говеніем і милостынею...».

А пасъля «предисловія» знаходзім вось такую важную для мэтрыкі кніжкі інфармацыю:

«Общій всех слуга і молитвеннік, святыя великія чудотворныя Лавры Печерскія Кіевскія Архімандрит Іоаннікій с братіею».

Ад часоў, калі Архімандрит Елісей Плещенскі (памёр 1624 г.) купіў ад Балабану друкарню і перавёз яе ў Кіева-Печэрску Лаўру, да пачатку XVIII стаг., змянілася там некалькі архімандритаў ягоных наступнікаў... Пераважна былі яны з паходжаньня украінцамі, але здараліся такжа сярод іх і беларусы, прыкладам Архім. Язэп Трызна (1647—1656).

Кажны з іх цаніў друкаванае Божае слова і ня дзіва, што на працягу многіх гадоў выходзіла з пад друкаванага станка Кіява-Печэрскіх манахаў шмат вартасных друкаўных кніжак, якія мелі свой уласны харктар. Яны часта насыльдавалі традыцыю віленскіх вы-

даньняў, а пакуль гэта было магчыма, розніліся ад маскоўскіх.

Архімандрит Іоаннікій Сенютовіч быў выбраны посьле съмерці архім. Апанаса Міслаліўскага ў 1715 г., а кірауніком Кіева-Печэрскай друкарні быў за яго часоў ведамы друкар мастак Антон Тарасевіч. І мы блізу пэўныя, што абодвы былі беларусамі.

За часоў архім. Іоаннікія здарыліся два выпадкі, якія можна было-б называць ягоными няшчасціцем. У 1718 г. пажар лаўры нарабіў шмат шкоду і прыпыніў друкаваныне кніжак на добрых пару гадоў. Хутка пасъля гэтага выйшаў указ цара Пятра I, якім загадвалася, каб усё, што будзе друкаўцца манахамі Кіева-Печэрскай лаўры, падлегала папярэдній царскай цэнзуры і ўсе выданьні узялежніліся ад дазволу створанай царом калегії.

*

Варта тут прагледзіць, як прышло да царскага указу?

У 1718 г. вышла з друку ў тойжа кіеўскай друкарні «мінологія» або месяцаслоў. У загаловачным яго лісьце чытаем: «Благословеніем между патріаршеством освященнего собора Рос. в св. вел. чудот. лавре печер. Кіевск. ставропигі Святейшаго Вселенскаго Константинопольскаго Патріарха...»

Урад дэспатычнага цара звязрнуў увагу на ту агаворку ў тытуле, якая адносілася да Константынопальскага Патріярха і бачыў у гэтым незалежнасць лаўры ад Москвы. Таму 22 сінэжня 1720 г. выдаў указ, які вымагаў:

1) Каб Кіева-Печэрская лаўра заўсёды называла сябе стаўрапігій усерасейскіх маскоўскіх Патріярхай;

2) Каб ня друкаўала іншых кніг, як толькі царкоўныя, але перш узгодніўшы іх з маскоўскімі выданьнямі;

3) «дабы никакой розни и особаго наречія во оных не было...»

Значыць, меў быць поўны кантроль і русыфікацыя кіеўскіх друкаваных выданьняў.

*

Зъвертаючыся ізноў да нашае кніжкі, мы ў ёй знаходзім такую зацемку ад рукі: «Сію книгу глаголемую Молитвослов купих аз Стэфан Остоевич за 7 марыашов. Всадрад: в двору Архіер. Ісаі Антоновича. Лета: 1737. Августа 6-го.»

Нам нічога ня ведама, хто такі быў Ісаі Антонович. Ня зусім такжа ясна ужытае там слова «Всадрад». Магчыма, што памылкова напісана замест «вседрад», а гэта было-б скартам ад «всерадетель», значыць, чалавек, які клапоціцца аб чымсь дабры, аб чымсь маємасьці, а такога мы сяньня называем эканомам або адміністраторам. Такім чынам Сыцяпан Остоевич эканом біскупа Ісаі Антоновича ў 1737 г. купіў малітваслоў за 7 марыашаў. Ізноў-жа ня ведаем, што азначаюць тыя «марыашы»? «карбаванцы»? «чырвонцы»? «рублі»?

Тут аднак знаходзіцца вельмі важная дата куплі кніжкі, таму ёсьць пэўным, што яна была надрукавана перад 1737 г.

Можна яшчэ лепш удакладніць гэтую дату. Яна ўбачыла съвет за часай Архім. Іоанінкія Сенютовіча, а ён быў у гадох 1715-1730. Таму бяз сумніву наш Малітваслоў выйшаў з друку перад 1730 г.

Мы аднак думаем, што наш «Кіеўскі Малітваслоў», які цяпер знаходзіцца ў Беларускай Бібліятэцы імя Фр. Скарыны, быў надрукаваны перад 1720 годам, гэта значыць перад указам цара Пятра, аб якім была туттарка папярэдня. Магчыма яшчэ перад пажарам Кіеўскай лаўры, або хутка пасля таго.

Чаму можна рабіць такія дапушчэнья?

У бібліятэцы Брытыйскага Музэю ёсьць Малітваслоў, выдрукаваны ў Кіеве ў той самай лаўры ў 1734 г. І зъмест гэтага пазнейшага малітваслоўніка ёсьць падобны, але ня той

самы, якім мы тут заняліся. Зъвернем увагу на тры цікавыя розынцы: Малітваслоўнік з 1734 г. мае загаловачны ліст, дзе сказана, што ён надрукаваны «повеленіем... імпэраторыцы Анны Іоанновны, благословеніем же Св. Прав. Сінода»; ён не мае малітвы съв. Бэрнарда да Найсьвяцейшай Дзевы Марыі; мае іншы большы фармат і мае некаторыя літургічныя малітвы, якіх няма ў малітваслове Бел. Бібліятэкі.

Усё разважыўшы, выглядае, што сынальная цэнзура ад часай Пятра I не магла дапусціць, каб у праваслаўным Малітваслове знаходзілася малітва съв. Бэрнарда, вялікага паклонніка Багародзіцы, але тыпова съвятога лацінскае заходніе Царквы. Падобныя зъявы для кіеўскай праваслаўнай Царквы былі дапушчальныя, але не для маскоўскай, якая заўсёды баранілася як ад чумы ад заходніх уплываў. Яна была варожай для кнігаў Скарыны ў XVI стаг. і для рэдакцыі праваслаўных малітваслоўнікаў, друкаваных у Вільні і ў Кіеве.

*

Малітваслоў Беларускай Бібліятэкі даволі добра захаваўся, дык чаму-ж не мае першай загаловачнай бачыны?

Напрошуваецца адказ: яе вырвалі або працаўцы манахі, або першыя ўласнікі малітваслоўніка, каб яго ратаваць ад расейскае ўлады, бо кніжка не прыйшла праз царска-сынадальную цэнзуру.

Якім спосабам наш Малітваслоў у Злучаныя Штаты Амерыкі, мы ня ведаем. Варта аднак адцеміць дзіўную акалічнасць: яго друкаваў беларускі мастак друкар у Кіева-Пячэрскай лаўры Тарасэвіч і пасля 250 гадоў беларускі съвятар Янка Тарасэвіч пе-раказаў яго ў нашую Беларускую Бібліятэку! Ці не пераклікаюцца тут праз сталодзьдзі Тарасэвічы?...

ЗАПІСЫ, кніга 5,

München 1970. Выдавецтва Інстытуту Навукі і Мастацтва. Бачыны 268.

Уся кніга прысвячана Доктару Францішку Скарыне з нагоды 450-ых угодкаў выданьня першай ім надрукаванай кнігі «Псалтыр», які з'явіўся 6 жнівня 1517 г.

«Запісы» вышлі спозынена, але на гэтым яны нічога не страцілі, а нават скарысталі, бо пільны іх аўтар дапоўніў бібліографію.

Апрача адзінага артыкулу Я. Садоўскага: «Лексычныя асаблівасці кнігі Царстваў Ска-

рыны», увесь іншы зъмешчаны ў «Запісах» матар'ял належыць пяру др. В. Тумаша, за-служанага скарынаведа.

5-ая кніга «Запісаў» — гэта найпаяўнейшы бібліографічны даведнік аб Скарыне і аб усім тым, што з ім у гісторыі вяжыцца. Грунтуюнцы і пэдантычная акуратнасць аўтара 5-ай кнігі бяз сумніву заслужыла на вялікую пахвалу. Беларуская навука на чужыне можа быць гордай з новага асягненія.

Уважна перагортываючы «Запісы» заўважыліся такжа пэўныя недакладнасці, якія, ня глядзячы на ўсю агляднасць аўтара, туды закраліся.

I

Бач. 193, № 48.

Тут сказана: ПСАЛТЫР. 6 жнівеня 1517 г., балонак 142 (284 бачыны). Зъмест і Прадмова, тэкст, 10 ранішніх рэлігійных песніяў, паслоўе, З дрэварыты.

Трэба скарыгаваць раз на заўсёды памылкова пададзены лік балонак першай надрукаванай Скарынам кнігі. Аўтар бібліяграфіі «Запісаў» ня мог дагэтуль спраўдзіць (*de visu*) скарынаўскай кнігі Псалтыра, а паўтарыў памылку за Карагаевым¹ і за Владіміравым², пад упрыманем каторых быў і М. Піотуховіч³.

А ў сапраўднасці Псалтыр Скарыны меў у пражскім выданьні значна больш балонак, а затым і бачын.

Паводле экзэмпляра, які знаходзіцца ў ленінградскай бібліятэцы, можна ўстанавіць наступнае: кніга Псалтыра мае 129 балонак (258 бачын), але гэта толькі першая частка Псалтыра, г. зн., 150 псалмаў падзелянных царкоўным звычаям на 20 кафізмаў.⁴ Другая частка Псалтыра, якая зъмяшчае 10 песніяў розных біблійных аўтараў з малітвамі, якія звычайна чытаюцца або съпяваюцца падчас ютрані разам з канонам, мае прадаўжэнне нумараваных скарынаўскім спосабам бачынак 24 (балонак 12). Апошняя балонка скарынаўскага друку назначана лічбай «141». Далей у кнізе Псалтыра ідзе рукапіс няведамага аўтара (XVII стаг.?) і так яшчэ даходзіць 86 балонак (172 бачыны).

Ніхто ня сумневаецца, што рукапіс перадае загублены скарынаўскі друк, аднак цяжка сказаць, паколькі бачына ў бачыну адказвае арыгіналу. Аднак мы можам дапусціць, што поўны Псалтыр Скарыны меў каля 227 лістоў (каля 454 бачын). Канчатковая можна будзе удакладніць, маючы ў руках здымкі або арыгіналы з эгзэмпляра кнігі Псалтыра, якія знаходзіцца ў бібліятэцы Дзяржаўнага

¹ Описание славяно-русских книг напечатанных кириловскими буквами. Т. I с 1491—1652. Санктпетербург 1883, бач. 43, нр. 14.

² Доктор Франциск Скорина. Его переводы, печатные издания и языки. СПБ 1888, бач. 66.

³ Францішак Скарына і яго літаратурная дзейнасць. 400-лецце Беларускага Друку, Менск 1926, бач. 171.

⁴ Псалтыр дадатковы 151-ы зъмясьціўся на балонцы 129.

Гістарычнага Музэю ў Маскве, фонд. Хлуд., 4.5

Заўважым, што Владзіміраў зрабіў арытметычную памылку ў падсумаваныні ўсіх балонак чатырох кніг надрукаваных Скарынам у 1517 г. Прыняўшы памылковы лік для Псалтыра 142 лісты, для кнігі Іова 51, для кнігі Прывесцяція 48, для кнігі Сіраха 81; значыць, у суне маюмо 322, а не 222!

II

Бач. 256, № 1076.

Кніжка, якая тут успамінаецца, мае поўны тытул гэтакі: «La persécution de l'Église en Lithuanie et particulièrement dans la diocèse de Vilna. Traduction du Polonais revue et précédée d'une préface par Le R.P. Lescoeur de l'Oratoire. Paris 1873.

Значыць, а. Lescoeur, аратарыянін, ня ёсьць аўтарам кніжкі, а толькі перакладчыкам. Яна перш зъявілася ў польскай мове пад та-кім загалоўкам: «Litwa pod względem prześladowania w niej Rzynsko-Katolickiego Kościoła szczególnie w diecezji wileńskiej od roku 1863 do 1872. Poznań 1872.

Хто напісаў гэтую кніжку? Ня ведаем.

Гэты самы аднак а. Lescoeur ёсьць аўтарам двухтамовай працы (у другім выданьні, а ў першым яна зъявілася ў адным томе) якой поўная назва ёсьць: L'Église Catholique en Pologne sous le Gouvernement Russe depuis le premier partage jusqu' à nos jour (1772—1875). Paris 1876. Т. I—II.

Вось-жо ў II-ім томе, бач. 268, успамінаецца такжа Скарына. Прыводзіцца даслоўны тэкст з кніжкі перакладзенай з польскай мовы. Такім чынам аб Скарыне ёсьць гутарка ў трох розных кніжках, хаця ў ва ўсіх ёсьць аднолькавы зъмест.

III

Бібліяграфічны съпісак аб Скарыне варта дапоўніць:

1) Podręczna Encyklopedia Kościelna, t. 35—35, Warszawa 1912, бач. 293.

Кароткі артыкул аб Скарыне нікім не падпісаны.

2) Mały Słownik pisarzy narodów europejskich ZSRR, Warszawa 1966, бач. 254—55.

Артыкул аб Скарыне падпісаны А(лександэр) Б(аршчэвскі).

IV

Скарына ў Прусах, бач. 26—28.

Да ўсяго таго, што тут сказана пра Скарыну, варта зъвярнуць большую ўвагу на той эксплібрис Паўла Спэрата, які знаходзіцца

⁵ Францыск Скарына, Прадмовы і пасыялоў, Мінск 1969, бач. 197.

прыклеены да скарынаўскай кнігі Псалтыр, выданай у Вільні каля 1525 г., а які цяпер — у бібліятэцы Брытыйскага Музэю.

Павал Спрэт (нарадз. 13. XII. 1484), каб унікнуць лацінскай формы свайго прозвішча «Spretus» (Пагарджаны), зъмяніў яго на «Speratus» (Надзеіны) у 1503 г., калі запісваўся на універсітэт у Фрэйбургу.

У 1524 г. Марцін Лютер пасылае яго ў Прусью, дзе ён спаўняе абавязак прапаведніка на дварэ герцага Альбрэхта, а на пачатку 1530 г. стаўся біскупам Памэрні.

Спэрратус сам укладаў пабожныя песні, выдаваў свае кніжкі, а да некаторых з іх уступ напісаў сам Марцін Лютер. Памёр Спэрратус 12 жніўня 1551 г.

Магчыма, што наш Скарыйна спатыкаўся з гэтым самым чалавекам, але апрача таго эксплібрысу іншага доказу сутычнасці са Спэрратусам не маем.

Жыцьцём і дзеянасцю Паўла Спэрратуса займаўся праф. П. Тшакерт. У кнізе: Paul Speratus Von Rötlen, Evangelischer Bischof von Romesanien in Marienwerder, Halle 1891, на бач. 100, адноска 147, — ён пасъвяціў крыху ўвагі гэрбу Спэрратуса. Апісаўшы яго, ён заўважыў, што калі Спэрратус стаўся біскупам, дык выкінуў са свайго гэрбу літары Р. і S. Значыць, ад 1530 г. на гэрбе Спэрратуса больш ягоных ініцыялаў Р. і S. не знаходзім.

Гэрб Спэрратуса на кнізе Скарыйны літары Р. і S. мае. Гэта съветчыць, што кніга трапіла ў рукі Спэрратуса ў гадах 1525—1530. Найбольш праўдападобна ў 1530, калі Скарыйна пакінуў Прусы. Сама аднак справа праўяння Скарыйны ў Пруссіі і ягоная там дзеянасць вымагаюць далейшых студыяў.

Ч. С.

Уладзімер Глыбінны

На Святоў Зямлі

(НАРЫСЫ З ПАДАРОЖЖА Ў ПАЛЕСТЫНУ)

(Працяг)

«Кажды чалавек зарабляе свой хлеб адно яму даступнымі сродкамі», — думаў пра тога казака Ўсевалад і паклаў яму свайго даляра на куфэрак. «Няхай яму Бог даруе ягонае вынаходзства. Жыць жа яму неяк трэба і на тэй гары, куды яго закінуў лёс у ролі інака і дзе ён цешыцца той нямой цішынёй, у якой адно найлепш і слухаць голас Усявішнія і ратавацца ад наступу сатаны. І Бог яму, я пэўны, даруе тыя нявольныя грахі, ад якіх людзям зла ня робіцца, а беднаму інаку падмога вялікая. А часам можа і на дабро пойдзе, калі чалавек вераю лечыць злыдні, што пераследуюць яго?»

Немагчыма пералічыць усе манастыры ўсіх веравызнаньняў на Святоў Зямлі. Іх значна больш, чымся паломнікам даводзіцца за два тыдні наведаць. У кожным зь іх па-свойму, на сваёй мове і паводле сваіх традыцый, праслаўляюць Бога і пропаведуюць хрысціянскі шлях жыцьця. Гэта заўсёды радуе і натхніе паломнікаў і ўсіх, каму дарагія Вялікія Хрыстовыя запаветы. Адно ў наш час наводзіць на сумныя развары: немагчымасць папаўненія манахаў у праваслаўных манастырох вядзе да ўсе большага і большага скарачэння іх ліку. Старыя манахі паству-

пова паміраюць, — дарма, што іх век звычайна даўжэйшы, чымся людзей съвецкага жыцьця. А на зьмену ім прыходзіць вельмі і вельмі мала. Вялікая крыніца іхняга заўсёдняга папаўненія з праваслаўнага славянства цяпер бадай-што зусім запынілася ў выніку захопу ўлады ваяўнічымі бязбожнікамі. А маленькая Грэцыя, адзіная цяпер у вольным съвеце праваслаўная ўсходняеўрапейская дзяржава, ня ў стане запоўніць усе вакансіі ў праваслаўных манастырох Палестыны. Таму праваслаўныя манастыры арабскае Палестыны запоўненія далёка не на поўную магчымасць. Часам там, дзе магло бы быць сотня ці больш манахаў, жыве адно які дзесятак, а часцей і таго менш. А ў Ізраільскай частцы Палестыні і таго горш. Ізраільскі ўрад не дазваляе наагул прыняць манахам з-за мяжы і асяляцца ў манастырох. Разылік прости: з часам старыя манахі адыйдуць у лепшыя съвет, а манастыры з-за адсутнасці жыцяроў адыйдуць да дзяржаўнае маёмы. Цяжка манастыром і з сродкамі: адзіная крыніца папаўненія касы — ахвяры паломнікаў. Дабрабыт і лёс манастыроў тых у значнай ступені залежыць ад добраға сэрца кожнага хрысціяніна ў съвеце і ўсіх нас.

У ПАТРЫЯРХІІ ЕРУСАЛІМСКАЙ

«Паўстань, съвяціся, Ерусалім, бо прыйшоў съвет твой, і слава Гасподняя ўзышла над табою. Уздымі вочы твае і паглядзі вакол: усе зъбіраюца, ідуць да цябе...»

Ісаія 60, 1, 4.

Улетку 1966 году праваслаўная група паломнікаў, зь якою езьдзіў у Палестыну аўтар гэтых нарысаў, была асабліва ўражаная згуртаванасцю і салідарнасцю усіх удзельнікаў, съвтароў і вернікаў. Усе з цяплынёю на сэрцы прыгадваюць той энтузіазм, з якім наведваліся съвтыя месцы і туу дапамогу і прыём, з якім іх сустракалі ў Патрыярхе Ерусалімскім і на месцах. Нельга забыць тae радасці і любові, яка съвяцілася ў тварах архімандрита Дзімітрыя — начальніка Духоўнай Місіі ў Ерусаліме, радаснага малебну і сылёзаў у вачох, калі паломнікі слухалі съпяваныне маладых арабак, вучаніцаў Віфанскае школы, і манашак Гефсіманскае Съвятліцы.

Назаўсёды панесьлі ў сваёй удзячнай памяці паломнікі абраз сапраўднае, хрыстовае дапамогі брату ў Хрысьце. Адзін з паломнікаў, благачынны Філядэльфійскай Акругі, пратаіерэй Мікола Сянкоўскі цяжка захварэў, быў часова пакладзены ў Шпіタル на Елеоне, а пасля самалётам вывезены назад у Амерыку. І вось, напярэдадні ягонага звароту ў ЗША, ён быў сабораваны япіскапам Мэфодыям і ўсіма съвтарамі. Пасля гэтага зварушлівага тайнства хворы на насілках быў унесены ў Храм Гасподні і пад съпяваныне вялікодных трапароў быў паставлены на падлозе каля самага Гасподняга Гробу. З сльязамі вялікага замілаваныя хворы мог дакрануцца да Съвятога Ложа, памаліца і выкананы найвялікшы абраад кожнага паломніка. Затым яго паднеслы да Камня Памазаныя і далі змогу дакрануцца і памаліца на Галгофе. Хавальнік Гасподняга Гробу ітумен Даніл дазволіў і дапамог хвораму прыкладзіціся да съвтыня Рызыніцы. З нязвычай цярплівасцю і дзівугоднай мужнасцю пакутнік разьвітаўся з паломнікамі, для кожнага знайшоўшы асобнае слова міласці і ласкі. Ніколі не забудуцца жартлівыя слова хворага съвтара. Лежачы на насілках, ён яшчэ знаходзіў змогу жартаваць:

— Вось бачыце, я маю перавагу перад іншымі. Усе Вы на собскіх нагах наведваеце гэтых жыццядайных месцы. А мяне нясуць, як пана, ды яшчэ ўслугоўваюць.

Усе мы надзвычайна цешыліся з тae пры-

чыны, што хвораму далі змогу пабачыць тое, дзеля чаго ягонае струджанае цела пакрыла было гэтку адлегласць праз Акіян і ўсю Эўропу, што не прайшла дарэмна ягоная ма-ра пабачыць у жыцці Съвтыя мясыціны. Пабачыў, такі, дарма, што у вельмі і вельмі крытычны час жыцця. Усіх надзвычай цешыла съведамасць выкананага абавязку, раздавала брацкая дапамога і хрысьціянская спагадлівасць.

Кажны дзень на Съвтой зямлі прыносіў богалюбівым паломнікам усё новыя доказы няўміручае Хрыстовае любові і асаблівай увагі да шукальнікаў Божае праўды. У дзень першага пакланення Гасподняму Гробу 15 ліпеня для іх адбыўся адмысловы прыём у Троннай Залі Патрыярхі. Блажэнны Патрыярх Ерусалімскі Венэдзікт з сапраўднаю любоўю Прымай праваслаўных паломнікаў. Ён шчыра радаваўся, што колькасць іх штогодне ўзрастает і выказаў пажаданыне, каб у будучым годзе іх было ўдвай больш. Ён ахвотна даў дазвол на наведаныне ўсіх Съвтых месцаў, багаславіў Уладыку Мэфодыя з Парыжа і прыбылых з ім восем пратагрэй адбываць літургію каля Гасподняго Гробу на Галгофе, у Віфлееме, каля Гробу Божай Маці і ўсюды, дзе Уладыка пажадае.

У дапамогу паломнікам суправаджаць іх па Съвтым месцам Патрыярх Венэдзікт прызначыў іх вернага сябру, любімага і аўтарытэтнага архімандрыта Феадосія — ігумена Віфанскай Жаночай Съвятліцы. Дарэчы, частка паломнікаў і жыла ў кіраваным ім манастыры, а частка ў інтэрнаце Віфанскай Школы. Прыемнасць і сардечнасць прыйма паломнікаў у Патрыярхіі была замацаваная інтымнаю бяседаю з самім Патрыярхам і кожнаму паднесенай чаркай смачнага віна, як і частаванынем усходнімі салодкімі ласункамі.

Немалым здавальненнем было для паломнікаў агляданыне ўнутраных пакояў Патрыярхіі з безылічай фотаздымкаў царкоўнага жыцця Ерусалімскага Патрыярхіі. А напярэдадні ад'езду паломнікаў з Палестыны Блажэнны Патрыярх Венэдзікт зноў прыняў іх, на гэты раз у Летній Рэзідэнцыі ў Малой Галілеі. Гэта менавіта там незадоўга да гэтага адбылося гістарычнае спатканыне Папы Рымскага з Сусветным Патрыярхам Афінагорам. Прыймена было пачуць там ад Патрыярха Венэдікта запросіны Уладышы Мэфодыю зноў наведаць з групай паломікаў Съвтыя Месцы. Патрыярх уласнаручна ўзнагародзіў Правялебнага япіскапа Мэфодыя і восем съвтароў-паломнікаў адмысловым мэдаліям, адчаканеным з нагоды перанясеньня мошчаў Св. Саввы Асьвячонага з Вэнэціі ў ягоную даўнюю лаўру на Съвтой Зямлі.

За асаблівия заслугі ў справе дапамогі Святым месцам сакратарка Парыжскага Палестынскага Камітэту была ўзнагароджаная Крыжом з кавалкам Жыватворнага Крыжа Гасподняга. А ўсе паломнікі атрымалі ад Блажэннага Патрыярха Венэдзікта адмысловы дышплем — пасьведчанье паломніцтва ў Святую Зямлю. Тут ніжэй падаецца арыгінальны ангельскі тэкст такога пасьведчання, выданага на імя аўтара гэтых нарыйсаў.

The Holy Sepulchre
CERTIFICATE OF PILGRIMAGE

The undersigned the Very Reverend Archimandrite Germanos, Guardian and Superior of the Church of the Holy Sepulchre, hereby certifies that

Dr. Vladimir Seduro

has duly visited the Church of the Holy Sepulchre of our Lord and Saviour Jesus Christ and the other Holy Shrines within the Basilica of the Holy Sepulchre and as a Pilgrim has made therein his pious devotions on this the 15th day of July in the year of Our Lord One Thousand Nine Hundred and sixty sixth; Whereof this Certificate signed and sealed in the Holy City of Jerusalem is a Witness.

We pray and beseech the Almighty and Eternal God that He will bless and save this Pilgrim, preserving him from all evil and danger; and that He will guide and strengthen him in the way of Piety and Holiness, so that he may take his part in the building of Christ's Kingdom of Earth.

(Seal)

(Signature)

Guardian of the Church of the
Holy Sepulchre

XIII

ПЕРАМОГА ДУХА

«Ісус Хрыстос перамагае...»
З падпольнага выдання.

Ніколі ні сатрэцца з памяці той вечаровы перадзакатны час, калі паломнікі азіралі заўліты зырка-чырвонымі пасмамі заходзячага сонца белакаменны Ерусалім. З гары Малой Галілеі Патрыяршай летняй рэзыдэнцыі ўесь Ерусалім, і арабскі, і Ізраільскі, ляжаў рэльефна, як на далоні, і нібыта песьціўся ў апошніх праменях сонечнага дня. Манахі называлі многія добрабачныя і знаныя будынкі па тым баку мяжы. Даўгою высокаю каменнаю выгінастаю градою разлёгся буды-

нак Ізраільскага Парлямэнту. Яго абступалі гістарычныя прыседзістыя камяніцы, што помніць і носяць рубцы на себе розных часоў і зъменаў ўладальнікаў. А там жа сярод іх ці мала і такіх, пад якімі ляжыць таксама зямля, выхаджаная і ўтаптаная ступнямі Хрыстовых вучняў і нат' самім Збавіцелем. Балела сэрца і становілася сумна, што выхаджаная Хрыстом і палітая яго крою зямля цяпер ляжыць падзеленая паміж двумя варжнечымі табарамі. И няма наразе ніякіх палітычных лекаў на тую варожасць. Колькі съвет ні стараецца перашкодзіць раздыму хванню штучнага пажару на той дзялянцы, яму ўдаецца адно прыпыніць той агонь на нейкі час, а ў сярэдзіне ён тлее і дае раз-паразу ведаць пра сябе выбухам усё новых і новых забойчых дзеяньняў з абодвых бакоў. Слухаючы тлумачэнны бакоў у Аб'еднаных Нацыях, цяжка разабрацца, хто вінаваты. Кажны раз разгляд той не дае вынікаў і справа каторы раз зноў кладзецца пад сукно.

«І мусіць так будзе яшчэ доўга-доўга, пакуль людзі ня зьевнуцца да адзіна праўльнага сродку вырашэння спрэчак па-божаму: дараваць адзін другому ўсе крыўды і пачаць жыць па-новаму з любою і ласкаю да кожнага, як вучыў Збавіцель. Гэта-ж ён і праліў сваю высокародную крою у імя таго пагаднення людзей», — думаў тады там Усевалад Ціхановіч, седзячы на невысокай пашчэрбленай сцяне, што адлучала з заходу сад высокіх магутных дрэваў Патрыяршае рэзыдэнцыі ад прасторы няведама каму належачых выгарэлых і пажоўкльых узгоркаў ніжэй.

І яму тады на Святой Зямлі прыгадаўся Святы Іоанн Златоуст з залатымі словамі: «Чаму-ж ты ня здольны дараваць кры́ду свайму ворагу? Зъяні свой нораў: калі ты злосны, старайся быць рахманым; калі по-мслівы, ня помсці; любіш агаворваць і пляткарыць — устрымайся, і г. д. Рабі ў дні паста больш добра, будзь спагадлівым да людзей, ахвотней дапамагай тым, хто патрабуе дапамогі, маліся больш дбайна, цяплей, і г. д.». А препадобны Серафім вучыў здабываць Святы Дух Божы і тым агнём распальваць сэрцы і чэрыва, раіў звяртацца да пакаяння і малітвы, скарыцца ў вызнаныні чалавечых грахоў. И вось каб усе людзі ўсьвядомілі сябе грэшнымі, вінаватымі перад усіма, за ўсе былыя і сучасныя грэшныя дзеі, дык лягчэй бы было і міру дасягнуць. А тут, на Святой Зямлі велич Хрыстовых чыноў, значенне ягонае пропаведзі любові і даравання асабліва пераканаўчыя. Бадайшто дзіве тысячи гадоў Святыя Месцы стаяць надзейнымі вартайнікамі вялікіх запаветаў і перамаглі шмат варожых разбу-

ральних стыхіяў. І яшчэ выстаяць ці мала наскокаў, бо ўрэшце-рэштаў Хрыстос заўсёды перамагае. Сучасныя дасягненыні навукі давялі, што матэрыя, у якую гэтак сълепа верылі матар'ялісты-бязбожнікі і якую яны з часоў Маркса абагаўлялі, ёсьць нічым іншым, як відам энэргіі, г. зн. паходзіць ад Сілы, Волі, Духа, іначай кажучы, ад Бога. І цяпер, магчыма, як ніколі раней хрысьціяны мусіць яднацца, знаходзіць аднаверцаў у Божую праўду. І Святая Зямля становіць сабою важны стымул у хрысьціянскім адроджэнні і духовым уздыме нашага часу.

На зваротным шляху з Святое Зямлі 30 ліпеня паломнікі знаходзіліся на параплаве «Аўсонія», які забраў іх з Бейрута і цяпер пад гарачым ятіецкім сонцем запыніўся ў Александрыі. Паяжджане павыходзілі на палубу і, абалершыся на поручні, дзіваваліся на ўсходнюю экзотыку. Унізе ў порце гарланілі сотні розных разносчыкаў-гандляроў. Кажны з іх намагаўся прыцягнуць увагу да свайго тавару, выхваляючы яго на ламанай ангельскай, французскай або проста на арабскай мове. Кажны з іх уздымаў высака свае речы, гучна стукаў па іх, як па барабану, шчоўкаў замкамі валізак, пstryкаў пальцамі, ляскаву зубамі, каб вылучыць іх перад іншымі. Фокуснікі чаравалі дзяцюкоў і жанчын удалымі хітрыкамі, глыналі зъмей, птушак, трусоў, каб паслья нечакана вымаць іх з іншых кішэнняў. Глыналіся кінжалы, нажы,

галубы, агонь. Усьлед за гэтым выстаўляліся шапкі для падачкі. Зьверху сышпаліся дала-вах «квотэры», «даймы», «нікелс».

З палубы параплава «Аўсонія» чулася наша гаворка. А побач недалёка ад «Аўсоніі» стаяў вялікі савецкі параплаў «Фэлікс Дзяржынскі». Адтуль чулася расейская мова, на палубе мітусіліся гаваркія жанчыны, на зямлю сыходзлі дзяబёлья мужчыны з задзірыстымі паглядамі на съвет. Гэта былі савецкія інжынэры і тэхнікі, што ехалі будаўць электра і гідрастанцыі «свяяку» Насэру.

І вось гэтае спатканье каля эгіпецкіх берагоў горсткі праваслаўных паломнікаў — носьбітаў духовых багацьцяў — з прадстаўнікамі сучаснай матэрыялістычнай Расеі — тэхнічна багатай, але духова пустой зьбедненай, было асабліва сымбалічным. Гэта была фактычна сустрэча двух супроцьлежных съветаў: Высокага Съвету Святога Духу і съвету абагоўленай паганской матэрыі.

Дух супраць Матэры! Хто пераможа ў дайгім спусташающим спаборніцтве?

Для Усевалада Щіхановіча цяпер, паслья наведаньня Святое Зямлі, іншага адказу на гэтае пытаньне ня было. Ён упэйнена і пераканальная прамовіў уголос:

— Пераможа Дух! Хрыстос Уваскрас!

Студзень-люты, 1967

Трой, Нью-Ёрк

(Канец)

З царкоўнага жыцця

У траўні г. г. памёр Грыгоры-Пётр Агаджаньян, выдатны кардынал, гадоў 75: быў кандыдатам на папу падчас выбараў. Паліглот — знаў мно-га языкоў, належыў да армянскага абраду. Змалку адзначаўся вялікім здольнасцю: ад 14 гадоў вучыўся ў Рыме, а паслья працаўаў навукова і на розных становішчах у Ватыкане.

ПАДРЫХТОУКА ДА СУСЬВЕТНАГА СЫНОДУ Ў ВАТЫКАНЕ

У кастрычніку г. г. адбудзеца Сынод Біскупаў: Сынод, які выбіраецца кожныя два гады, ёсьць дарадчым органам у Рымскага Папы. На гэтым звездзе будуць абмеркаваны самыя важныя справы цяперашняга часу: цэлібат духовенства, крызыс духоўных прызванінняў і інші.

СУСЬВЕТНЫ ДЗЕНЬ СРОДКАЎ ГРАМАДЗКАЙ СУВЯЗІ

25 траўня г.г. — дзень «сувязі»: прэса, радыё, кіно, тэлевізія. Гэтыя сродкі звязваюць чалавечства, інфармуюць, рэкламуюць, вучаць, за-

баўляюць людзей, асабліва моладзь. Фармуюць апінію съвету, узносяць увысь духа людзкога, але — на жаль — могуць горшыць і псыаць характеристы і душу чалавека.

Папа Павал VI ў гэтым годзе апэляваў да ўсяго съвету, каб Дзень Сувязі пасъвяціць справе супакою і згоды ў людзтве і Царква асабліва моліцца у гэтай генэральнай інтэнцыі. А ў спэцыяльнай інструкцыі Папа падкрэсліў, што Царква мае поўнае права карыстаць для сваей місіі з усіх сродкаў камунікацыі. Царква мае права і абавязак весьці апостольства між народамі, каб чытачы, слухачы і гледачы маглі свабодна карыстаць для сваей хрысьціянскай науки — пазнаньня і паглыбенія веры і ладжаньня парадку, згоды, любові і наагул маральна-гыгінічнага жыцця.

15 ГАДОЎ ЗЛУЧЭННЯ БІСКУПАЎ У ПАУДЗЕННАЙ АМЭРЫЦЫ

Біскупы зъехаліся на супольны Кангрэс абсудзіць патрэбы духоўных ўсяго кантынэнту,

асабліва браку духавенства і законнікаў — законніц. Каталіцкага народу там да 220 мільёнаў! а духавенства свайго вельмі мала: прыездныя ўспамагаюць, але таксама недастаткова. Людзі патрабуюць сьвятароў: ахвотна прыймаюць і прыбываюць да касьцёлаў, а як бракуе сьвятара, касьцёлы пусыцеюць, а людзі апускаюцца ў Божай службе і ў малітве. А Сам Хрыстос казаў: «Шкада Мне народу!...»

*

Павал VI асаблівую ўвагу звертае на Кітай: узікла думка залажыць у Гонконг місыны Інстытут, каб рыхтаваць місіянэрскія для Кітаю. Маюць вучыцца кітайскае мовы і кітайскіх абычаяў, каб належна прыгатавацца да працы мі-

сийнай, пазнаўшы культуру і патрэбы гэтага найбольшага народа ў сьвеце — звыш 800 мільёнаў!

Залаты Юбілей

а. Пралата ПЯТРА ТАТАРЫНОВІЧА — 50 год съявіцтва дня 29 чэрвеня, з тым і дзень Імянінаў і 75 год жыцця!!!

З усім гэтым шчасльвым здарэннем рэдакцыя «БОЖЫМ ШЛЯХАМ» віншуе ІМЯНІННІКА і ЮБІЛЯТА: жадае наймілейшага здароўя і ўсялякіх Божых ласкаў дый паводзінаў у рэдагаванні «ЗЬНІЧА» да 2.000 году і далей!

Усё сьвятканыне Паважаны ПРАЛАТ спраўляе ў Рыме 29. VI. 1971.

Рэдакцыя «Божым Шляхам».

З вестак і з лістоў

Расказвае госьць, прыбыўшы з пад Бабруйска: — Каля 30 год. не бачыліся, па старэй за гэты час; а перанёс вельмі многа цяжкасці і гора. Прыйехаўшы з лягеру з Нямеччыны, ледзь не памёр із роспачы! Не асталося тут нікога і нічога: па вёсках ані сакаціны, ані нат курьцы, сабакі або ката. Ні аднаго доміка і ледзь спатыкалася калекі і жанчыны. Ідзеш дарогай і толькі дзе-нідзе асталіся коміны і кусьцікі... А часамі з нары вылазіць жанчына. Парабілі сабе такія норы, прыкрыўшы іх хворостам: дожджі мокра дый гэта ўсё, што асталося.

Як прышлося сеяць вясной, дык некалькі жанчын запрагаліся ў плуг і цягнулі. І гэта трывала праз тры гады па вайне... Ён гэта і цяпер перажывае; а цяперашняя ўлада не дае таго забывацца. — На кожным кроку гаворыцца: «Вось і пабачце, што вам прынеслі і капиталісты, — заходнія фашисты. Хто з вас хацеў бы, каб гэта паўтарылася?

Сапраўды, зьевства апошніяе вайны прычыніліся, хоць не да любові, дык да паслушэнства камуне і Саветам. Цікава яшчэ і тое, што ў школах не адразніваюць паасобных заходніх дзяржаваў, нават і тых, што ваявалі з немцамі, а ўсё гуртам прадстаўляюць, як фашизм і капитализм!..

Пагаварыўшы з гэтым чалавекам, думаем, што людзі, якія перажылі апошнюю вайну, так змучаны — аж ня могуць даваць ніякага супраціву ўладам Беларусі, хіба што маладое пакаленьне пачне рэагаваць па новаму? Янка Зарэчны

*

НЬЮ ЁРК: Дзякуем за прысланае запрашэнне на ўрачыстасце адкрыццё Бібліятэкі. На жаль, нам не ўдаца прысутнічаць, аднак улучаем на-

шыя пажаданыні посьпехаў. Вам напэўна хапае клапотаў і беганіны звязаных з такім съвятам, але, праўда, гэта і прыемна дый заслугі немалыя.

У нас нічога новага, а ў Вас цікавей, бо і за бастоўка прычынілася да зарганізавання беларускіх пошты: за гэта належыцца беларусам нагарода і мы цешымся з добра га помыслу.

У нас вясна і мы занятыя ў агародах і гэтак адпачываеца ад штодзённай працы-службы.

Э—Я.

*

КАНАДА: Шчыра дзякую за ліст і за «пагрозыўлівія» запросіны на высьвячэнне Бібліятэкі-Музэю на 15 мая. Рад-бы пад'ехаць, неяк за кароткі тэрмін, бо не спраўлюся атрымаць загранічны пашпарт. Прыдзецца заплатіць «штраф».

У гэтым лісьце залучаю \$ 10,00 на «Б. Шл.» (з гэтых \$ 5,00 ад МК і \$ 5,00 ад сябе. Але ёсць такія, што «чытаюць, а не плацяюць ці сябе яны багацца?») Дзякую яшчэ за беларускія паштовыя маркі. Сапраўды яны цікавыя. Шкода, што і далей ангельская пошта не страйкуе: былі-бі далей у абегу... Да мяне пішуць з усіх куткоў сьвету, дык маю значную калекцыю марак, а цяпер пабагацею і беларускімі. Калі ня выпадзе мне пaeхаць у Лёндан, дык калі ласка прыпомніце аб «штрафе»!

П. Я-п

*

АУСТРАЛІЯ—ВІКТОРЫЯ: 20 сакавіка 1971. У апошнім часе адбылося на вечны супачынак шмат знаёмых. Пазаўчора быў на паховінах украінскага архіяпіскапа — амаль цэлы дзень. А два тыдні раней пахавалі беларускага съвятара, Прыкра, што беларускага съвятара «аплаківалі

расейцы», а хавалі грэкі, дый на грэцкай частцы магільніку — сярод грэкаў. — Гэтулькі марнуетца нашых людзей — мест служыць сваім: гэта нашая трагедыя! Ня дзіва, што вораг цешыцца і мае менш турботаў з намі.

У апошніх днях пачаў чытаць вашую «Повесьць» («Хлапец»), выданую яшчэ ў Вільні у 1939 г. праз «Беларускую Крыніцу». Атрымаў яе нядайна з Польшчы ад сына пакойнага Ластаўкі, якіх наведаў, калі быў у Варшаве. Чытаю кніжку з прыемнасцяй. Так яна папаўняе «Успаміны» М. Танка, выданыя ў 1970, якія атрымаў ад сястры з Бацькаўшчыны. Німала прыпомнілася з собскага жыцця, праўда, я ўваходзіў у гэтае жыццё шмат пазней. Як скончы чытаць, падзялюся сваімі ўражаньнямі і заувагамі. Лічу, што нейкія часткі буду чытаць сваім дзесяцям, толькі ці яны зразумеюць? Яны жывуць у зусім іншым сьвеце... Н—М.

*

ЗЛУЧАНЫЯ ШТАТЫ—ТРЭНТОН: Тыдзень таму назад простай поштай мы паслалі Вам часапісы выдавецтва «Родны Край» ад № 2 да 8. Калі на купіце, то прачытаўшы вярніце назад, а мы Вам пашлём новыя. Хоць і рэдка, але часапіс будзе выходзіць. Чэкі можна пасылаць на «Родны Край». У гэтым часапісе кожны аўтар апмачывае друк сваіх артыкулаў, пагэтаму шмат розных поглядаў. Мы не маєм грошай, каб весьці нейкую пралаганду, ці наагул «генэральную лінію».

Зьвярніце, калі ласка, увагу на алавяданыні «Беларуская Быль». Гэта вельмі каштоўны народны фальклёр і мы нават кожнаму плоцім па аднаму доляру за такое алавяданыне. Можа і Вы ведаеце што, дык прышиліце.

Часапіс «Божым Шляхам» нам не прысылайце, бо мы яго тут на месцы атрымоўваем і стала чытаєм.

Памагай Вам Бог!

З глубокай да Вас пашанаю і ўдзячнасцю
Выдавецтва «Родны Край».

P.O. BOX 1944

TRENTON, N. J., U.S.A.

1-га Мая 1971 г.

ЛЁНДАН: Атрымаў я кніжку «Съледам за Хрыстусам»: 2-ое выданье, перадрук з I-га, але мае прыгажэйшы вонкавы выгляд. Належная падзяка а. Фр. Чарняўску! Адчуваўся недахоп гэтай кніжкі на беларускай мове. А якраз гэтае выданье супадае з гадавінай — 500 год юбілейнай сімферці аўтара: памёр ён 1 траўня 1471 г., маючы 92 гады жыцця. Усё сваё жыццё пасвяціў ён адраджэнню хрысьціянства на Захадзе. Узынінулі тады соткі інстытутаў — «Братоў і Сяльцёр Супольнага Жыцця», у якіх практыковалася съледаванье за Хрыстом», не стаючыся манаҳамі. — Пасыля некаторыя з гэтих інстытуатаў ператварыліся ў манастыры і да аднаго з іх уступіў Тамаш а Кэмпіс (з Кэмпі у Галяндыі): вёў багамыснае жыццё і напісаў некалька набожных кніжак. — «Съледам за Хрыстом» пачалі перакладаць на розныя мовы, што трывае дасюль.

Закончу пару думкамі з гэтае кніжкі: «Многа робіць, хто тое, што робіць, добра робіць. (I, 15, 2)». — «На двух крыллях лунае чалавек над зямлёю: на прастадушнасці і чыстасці. Прастадушнасць павінна быць у намерах, а чистасць у пачуцьцях. Ніякая справа ня будзе цяжкою, калі будзеш свабодным у душы ад грэшных нахілаў». (II, 4, 1). Чытак Лявон В.

З прачытаных кніжак

I найгоршы сабака віляе хвастом. (Італьская)
Раніца — юнацтва дня: вечар — старасць
дня. (Шопэнгаўэр).

Чаго не павінен ведаць вораг, таго не кажы
і другу. (Таго-ж).

Дух ёсьць небачны для таго, хто сам яго не
мае. (Таго-ж).

Сакрат сказаў у багатым магазыне: «О, як
шмат ёсьць речаў, якія мне зусім непатрэбны!»

Добрае ёсьць двойчы лепшае, калі кароткае.
(Бальтазар Грацияно).

Адна унцыя ўласнага разуму варта гэтулькі,
колькі дзве тысячы фунтаў чужога. (Стэрн).

Вучоныя — гэта такія, што начыталіся кні-
жак, але мысліцелі, геніі і асьветнікі съвету і
рухавікі чалавецтва — гэта такія, што чыталі

непасрэдна ў кнізе сусвету. (Шопэнгаўэр).

Чытак трэба толькі тады, калі высыхае кры-
ніца ўласных думак, што часта здарается з са-
май найлепшай галавою... аднак адганяць ула-
сныя, сапраўды-магутныя думкі гэта — неда-
равальны грэх. (Таго-ж).

Чытак, значыць, думаць чужой галавою, за-
мест сваей уласнай. Нішто ня можа быць больш
шкодным, як занадта моцны наплыў ад непа-
среднага чытанья чужых думак, таму што яны,
належачы паасобна да разнайкіх разумаву, да
іншае сістэмы, носячы другую афарбоўку, ні-
колі не сальюцца ў адно цэлае і не дадуць ад-
наго думаньня, веды, погляду і пракананьня, а
хутчэй уфармуюць у галаве лёгкае бабілёнскае
стаўпатварэнне. (Таго-ж).

„Як захварэць?“

ДОБРЫЯ РАДЫ: Нямала спатыкаеца систэмаў, як захаваць здароўе ці ратаўаца ў хваробах; але як захварэць, дык на гэта няма «добрых радаў» — аж адзін лекар — у час. «Савецкая Літва» з 2. X. 1966 г. — падае такую праграму, вельмі трапную, хоць ён толькі «кандыдат мэдыц. навукаў» — Н. Тамбіан. (А што ён яшчэ дараадзіць, калі стане доктарам?).

Ён цытуе Сэнэку, які казаў, што кароткага жыцця мы не дастаём, але ствараем сабе самі. А Д. Леббок падлічыў, што колькасць людзей, якія загубілі сябе самі, куды большая, чым зыншчылі іншыя.

Найперш, як аджыўляцца? Каб хутчай падарваць сваё здароўе, трэба раніцай — перад работай — насыпех папіць гарачай гарбаты, глытаючы бутэрброд. Затое на абедзе трэ' добра на-
малацица! А ўжо-ж вечарам есьці што най-
тлусьцейшае і то — перад самым сном...

А хто склонны да атлусьценьня, няхай есьць часцей дый смаглей, асабліва салодкае і смачнае; а для лепшага аптыту радзіцца прыпраўляць яду рознымі дадаткамі, як перац, хрэн, сосы, падліўкі, — аднак найлепши паскунтуке вышукана, асабліва ў таварыстве дый з анэкдотамі ці з прыпеўкамі.

На паважным месцыце ў жыцці стаіць сэрца, дык трэба салідна яго зламаць, каб лягчэй і скарэй памерці. Для гэтага якраз служыць атлусьценьне арганізму.

Пасыль памагае да хваробаў курэньне: курыць трэба часцей і трывала — ўдзень, а нават і ўначы! Асабліва вечарам перад сном: тут лу-
чыцца прыемнасць з карысцяй. Калі курыш удзень 10 папяросак, дык магчыма іх падвоіць і патроіць: хто прыкурывае папяросу ад папя-
рэдняе, той эканоміць на запалках.

I яшчэ важна съцерагчыся фізычнае работы, спорту, гімнастыкі, прагулак ды іншое фатыгі: затое належыць часцей прылягаць, найлепши пасыль добрата абеду і на даўжэйшы прабег га-
дзінак. А заёсёды лепш пад'ехаць, чым па-
дайсці.

Так сама дужа патрэбна панаракаць на зда-
роўе, пабедаваць дый радзіцца з усімі спатка-
нымі. А нэрвы найбольш любяць ня ўступаць у
спрэчках, у дыспутах і паставіць на сваім! Ну,
ведама, што недарэмна выдумалі тэлэбач! Пасядзець і аглядаць з мягкага крэсла — на гэ-
та ня шкода і добрых колькі гадзінак!..

Калі ўсё гэта кандыдат прыйме пад увагу дый
паволі ўвядзе ў практику, дык няхай з паводзі-
намі хварэе, як кажуць, «на здароўе!».

З ІМЕСТ

Беларуская Бібліятэка і Музэй імя Фр. Скарыны адчыненыя	1
На кніжнай паліцы: Новы Закон Спадара а Спаса Нашага Ісуса Хрыста (пераклад)	7
Кіеўскі Малітаўнік пач. XVI.I стаг.	9
Запісы, кніга 5, 1970 (аб Францішку Скарыне)	10
Уладзімер Глыбінны: На Святой Зямлі (заканчэньне)	12
З царкоўнага жыцця	15
З вестак і з лістоў	16
З прачытаных кніжак	17
«Як захварэць?»	18